

utilgængelige for enhver, der ikke har helliget et større Afsnit af sit Liv til Studiet af den højere Mathematik. Westergaard har som Jevons valgt at give saameget af Formler og grafiske Fremstillinger, som absolut udfordres for at Sætningerne kunne fremstilles i Korthed og paa en saadan Maade, at der ikke bliver Tvivl om deres Almen-gyldighed, men ikke mere, end at Fordringen til Læserens matematiske Kundskaber indskrænker sig til det mest elementære.

E. Meyer.

V. J. Madsen-Mygdal: Frihed. En Belysning af Social-politikens Veje og Maal. Kbhvn. 1891. P. G. Philipsen. 188 S.

Denne Bog er, saavidt vides, en Debut og maa be-
trages som lovende. Dens Forfatter røber en ikke al-
mindelig Evne til abstrakt Tænkning og til Behandling af
saadanne økonomiske Problemer, ved hvilke det gælder om
med Energi at holde en Tanke fast og drage logisk kor-
rekte Slutninger fra givne Forudsætninger. Bogens Hoved-
mangler ere hastig sete. Den er ikke alene som saa
mange andre Skrifter, der kritisk behandle Nutidens
sociale Tilstande, præget af Ensidighed i Betragtningen af
den moderne Samfundsudvikling og i Troen paa, at Læge-
midlet findes i en enkelt bestemt Fremgangsmaade. Der
er tillige noget ufærdigt ved den, noget uensartet i den
Tone, der gaar igennem den, idet den snart paa en noget
vel journalistisk Maade omtaler Spørgsmaal af almen Inter-
esse, snart med videnskabelig Grundighed behandler funda-
mentale theoretiske Problemer. Det er lidt vanskeligt at
sige, hvilken Læsekreds den egentlig henvender sig til.
For den nationaløkonomiske Fagmand indeholder den i For-
hold til sit Omfang for mange kendte Ting, og den Læser,
der gaar til den uden synderlige nationaløkonomiske
Forudsætninger, vil let blive skræmmet tilbage af enkelte
Afsnit, hvis Affattelsesform er en saadan, at de kræve en
ret stærk Tankeanspændelse for at forstaas tilbunds og en

utilgængelige for enhver, der ikke har helliget et større Afsnit af sit Liv til Studiet af den højere Mathematik. Westergaard har som Jevons valgt at give saameget af Formler og grafiske Fremstillinger, som absolut udfordres for at Sætningerne kunne fremstilles i Korthed og paa en saadan Maade, at der ikke bliver Tvivl om deres Almen-gyldighed, men ikke mere, end at Fordringen til Læserens matematiske Kundskaber indskrænker sig til det mest elementære. •

E. Meyer.

V. J. Madsen-Mygdal: Frihed. En Belysning af Social-politikens Veje og Maal. Kbhvn. 1891. P. G. Philipsen. 188 S.

Denne Bog er, saavidt vides, en Debut og maa be-
trages som lovende. Dens Forfatter røber en ikke al-
mindelig Evne til abstrakt Tænkning og til Behandling af
saadanne økonomiske Problemer, ved hvilke det gælder om
med Energi at holde en Tanke fast og drage logisk kor-
rekte Slutninger fra givne Forudsætninger. Bogens Hoved-
mangler ere hastig sete. Den er ikke alene som saa
mange andre Skrifter, der kritisk behandle Nutidens
sociale Tilstande, præget af Ensidighed i Betragtningen af
den moderne Samfundsudvikling og i Troen paa, at Læge-
midlet findes i en enkelt bestemt Fremgangsmaade. Der
er tillige noget ufærdigt ved den, noget uensartet i den
Tone, der gaar igennem den, idet den snart paa en noget
vel journalistisk Maade omtaler Spørgsmaal af almen Inter-
esse, snart med videnskabelig Grundighed behandler funda-
mentale theoretiske Problemer. Det er lidt vanskeligt at
sige, hvilken Læsekreds den egentlig henvender sig til.
For den nationaløkonomiske Fagmand indeholder den i For-
hold til sit Omfang for mange kendte Ting, og den Læser,
der gaar til den uden synderlige nationaløkonomiske
Forudsætninger, vil let blive skræmmet tilbage af enkelte
Afsnit, hvis Affattelsesform er en saadan, at de kræve en
ret stærk Tankeanspændelse for at forstaas tilbunds og en

ikke ringe Mængde Forkundskaber for at kunne læses med fornoden Kritik.

Naar Bogen kalder sig »Frihed«, ligger der i denne Titel snarere en Henpegen paa Forfatterens sociale Formaal end en Angivelse af selve Bogens Indhold. Indledningen varierer i en livlig og tiltrækkende Form det af saa mange sociale Kritikere fremhævede Forhold, at Arbejderens, den ikkebesiddendes, Vederlag for hans Ydelse ikke fastsættes i Frihed, saa længe han faktisk kun har Valget mellem at arbejde for den Løn, der bydes, eller at gaa til Grunde. At arbejde for at fremme virkelig Frihed — og Forfatteren er en begejstret Frihedsmand — er altsaa at arbejde for en social Tilstand, hvor Arbejderens Kaar ere saadanne, at han virkelig er i Stand til i Frihed at fastsætte de Betingelser, hvorunder han vil arbejde.

Blandt dem, der angribe eller kritisere Nutidens Samfundsordning og Samfundsforhold, gør der sig to Hovedstrømninger gældende, idet nogle navnlig fæste Blikket paa den frie Produktions Planløshed, dens Omvæltninger, dens Svingninger fra rastløs Spekulation og Virksomhed til Stilstand og Arbejdsløshed, medens andre mere se paa dens dybe Sondring mellem besiddende og ikkebesiddende. Nogle nærme sig til Socialismen, fordi de se Samfundets Hovedfejl i den private Ledelse af Produktionen, der forekommer dem slet, og andre, fordi de harmes over den private Kapitalbesiddelse og dermed følgende Rentenydelse — Indtægt uden Ydelse af Arbejde. Forfatteren hører til den sidste Klasse. Han forstaar og anerkender det private Initiativs Betydning paa det økonomiske Omraade — uden at være ukendt med Indvendingerne mod det — og naar han stævner den private Driftsherrevinst og den private Renteindtægt ind for sin Domstol, frikender han den første og fordømmer den sidste. Det forekommer mig, at Dommen falder lidt vel hurtigt, og at der lægges for ringe Vægt paa den spekulerende og hasardiøse Form, som megen af vor Tids Produktion og Omsætning har taget, og som gør, at den ved Siden af den legitime Driftsherrevinst — Lønnen for en

forstandig Beregning af Markedets Tilstand og en klog og dygtig Ledelse af en samfundsnyttig Produktion — fremkommer saa mange mindre lystelige Driftsherregvinster (d. v. s. Konjunkturprofiter) og tilsvarende Tab, i Sammenligning med hvilke en stor Mængde Kapitalisters regelmæssige Renteoppebørsler sikkert have en socialt set langt heldigere Karakter. — Dette udelukker jo imidlertid ikke Berettigelsen af social Kritik overfor den rene Kapitalrente. Denne er en Indtægt i Kraft af Besiddelse. Privatrenten i Forbindelse med Arveretten giver den, der ejer Formue, og hans Efterkommere en stedsevarende Indtægt og dermed forbunden Nydelse af endel af Samfundsproduktionens Udbytte, medens deres Ydelse kun er den negative, at de undlade at forringe Samfundets Kapital ved at forbruge Hovedstolen. Kapitaldannelsen og Bevaringen af den engang dannede Kapital ere nødvendige Samfundsfunktioner, for hvilke Renten socialt set er en Belønning, men det socialt uheldige er, at Muligheden for at udøve disse Funktioner og oppebære Lønnen derfor i en ganske væsentlig Grad er indskrænket til dem, der i Forvejen eje noget. At tjene sig en Formue uden at have en Formue i Forvejen er i vore Dage en vanskelig Sag. Den private Kapitalejendom i Forbindelse med den private Rentenydelse frembringer derfor en Tendens til, at Formuerne og Indtægterne samles paa faa Hænder. At en saadan Tendens er tilstede, indrømmes fra mange Sider; derimod hersker der stor Uklarhed om, i hvor stort Omfang den virker, og hvor stærkt den modarbejdes af andre Tendenser i Samfundsudviklingen, hvis Existens ikke kan benægtes. Kun indgaaende historiske og statistiske Undersøgelser vilde kunne bringe Klarhed tilveje i disse Spørgsmaal, men til saadanne Undersøgelser er der en lang Vej frem.

Madsen Mygdal lader sig imidlertid ikke nøje med den Kritik af Renteindtægten, som fremkaldes ved, at denne er en Indtægt, som gennem Tiderne tilfalder den, der engang — ligegyldig paa hvad Maade — er kommen i Besiddelse af en Formue; han søger yderligere til Støtte for sit An-

greb at give en theoretisk Forklaring af Rentens Opstaaen og Rentefodens Højde, og dette Afsnit indeholder det i theoretisk Henseende nye i Bogen. Her giver hans Skarp-sindighed sig et godt Udslag, og i hans Kritik overfor forskellige Anskuelser findes der meget af Værdi, om den end paa Grund af mangelfuldt Kendskab til den paagældende Literatur langt fra er udtømmende. Det positive Resultat, hvortil han kommer, forekommer mig derimod ikke fyldestgørende. Kapitalrenten skal være begrundet paa den private Monopolindtægt, særlig Jordrenten, og han søger at genoptage den fysiokratiske Tankegang, hvorefter al Kapitalrente udledes af Jordens Frugtbarhed, saaledes at den Produktion, der ikke er knyttet til Jorden, maa give Rente, fordi Kapitalisterne ellers vilde bruge al deres Kapital til at købe Jord for — idet han forøvrigt modificerer Tanken derhen, at han i Stedet for »Jord« indsætter enhver Produktion, der nyder godt af et naturligt eller socialt Monopol. Han er ikke blind for, at Rentens Udledning af Jordrenten ikke kan ske umiddelbart, idet der maa gives en Forklaring af, at et Stykke Jord, der giver en vedvarende aarlig Afkastning, overhovedet faar en endelig Værdi og kan købes for en bestemt Pris, der er mindre end samtlige Afkastninger tilsammen. Denne Forklaring ligger i »den hos de forskellige Individuer stærkere eller svagere Lyst til at nyde strax fremfor senere«, et Udtryk, der til en vis Grad er rigtigt, men dog for snævert, da den gennemgaaende forskellige Vurdering af en Vare, der er disponibel strax. og den samme Vare, naar den først kan blive disponibel paa et senere Tidspunkt, beror paa meget andet end »Lyst« (jfr. min Artikel om Kapitalrentens Theori i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1889 Side 484—518). Forfatterens Tankegang er nu i Hovedsagen den, at ihvorvel en saadan Forskel i Vurderingen er tilstede og theoretisk set kunde begrunde Kapitalrente, selv om der ingen Jordrente eller anden Monopolindtægt existerede, saa vilde imidlertid denne Rente uden privat Monopol formodentlig være meget lille — maaske 0 — medens Monopolet stadigt sikrer en positiv Rentefod og

holder den oppe paa dens nuværende Højde: »Var Rentefoden ∞ , blev Monopolets Værdi 0, og til den Pris vilde alle sælge. Var den meget lille, blev Monopolværdien meget stor; var den f. Ex. 1_{100} .pCt., blev et Monopol, der giver Udbyttet 200, 2,000,000 værd. De allerfleste vilde ogsaa her foretrække at nyde helt eller delvis for 2,000,000 strax fremfor at nyde for 200 aarlig.« — Med andre Ord: medens det kan tænkes, at Produktionsoverskudet er saa rigeligt, at der er Personer nok, der vilde spare blot for at opbevare til senere Tider, selv om de ikke fik Rente, og Rentefoden saaledes godt kan gaa ned til 0, udelukkes denne Mulighed, fordi Monopolets Salgsværdi derved vilde blive saa umaadelig stor, at ingen Monopolejer vilde kunne staa for Fristelsen til at forsøge paa at sælge sit Monopol.

For at forstaa Betydningen af dette Ræsonnement, maa man undersøge, hvad Forudsætningen overhovedet er for, at Rentefoden kan synke ned imod 0. En Hovedgrund til Kapitalrenten er ved Siden af andre mindre Aarsager, som i denne Sammenhæng kunne forbigaaes, følgende: Enhver Produktion — monopoliseret eller ikke monopoliseret — kræver Tid, og jo mere Produktionen i teknisk Henseende skrider frem, desto flere Omveje bruger den, desto flere Mellemlid skydes der ind mellem den første Begyndelse og det til Forbrug færdige Produkt. Den kapitalistiske Produktion betyder derfor, at man for at opnaa et større og bedre Udbytte udskyder Tiden for Produktets Færdiggørelse. I hvor stort Omfang en saadan Udskyden af Tiden vil finde Sted, afhænger af to Faktorer, nemlig paa den ene Side Muligheden af under de givne Produktionsforhold at opnaa et samfundsmæssigt Udbytte ved at benytte Produktionsomveje, og paa den anden Side Tendensen (Lysten eller Trangen) til at benytte de forhaandenværende økonomiske Kræfter til at frembringe Varer, der kunne være Genstand for øjeblikkeligt Forbrug i Stedet for at fastgøre dem i Produktionen. Tænke vi os den første Faktor konstant, vil det være den anden, der bestemmer Rentefodens Højde,

og der kan nu for Tanken ikke være noget til Hinder for, at Tendensen til øjeblikkeligt Forbrug i Forhold til de tilstedeværende Rigdomme er saa ringe, at Rentefoden synker ned imod 0. Saalænge der i Samfundet er ikkebesiddende Arbejdere, vil ganske vist for disse Trangen til at erholde Subsistensmidler altid være saa stor, at de ere villige til for en Arbejds løn, der udbetales strax, at præstere et Arbejde, hvis Produkt engang i Tidernes Lob kan have en Værdi, der overstiger den Løn, der udbetales nu, men denne rentefrembringende Tendens kan modvirkes ved Kapitalisternes indbyrdes Konkurrence for at faa deres Kapital anbragt. Det maa jo nemlig bemærkes, at den Regel, at en nuværende Vare har større Værdi end den samme Vare, naar den først faas en Gang i Fremtiden, ikke har Gyldighed for hvert enkelt Individ. Den, der ejer saa store Rigdomme, at deres Beløb overstiger, hvad han har Evne eller Lyst til at forbruge nu, men som ønsker at sikre sig Adgang til fremtidigt Forbrug for sig selv eller Efterkommere, vil i og for sig sætte mere Pris paa en sikret Adgang til Besiddelse af en Vare i Fremtiden, end til dens Besiddelse nu, og han vil opspare Kapital, selv om han ingen Rente fik — ja selv om han skulde give Betaling for Opbevaringen. Til en vis Grad kan en saadan Opsparing finde Sted ved at man anbringer Kapitalen i ufortærlige Genstande — navnlig Penge —, men naar Rigdommen voxer ud over visse Grænser, slaar en saadan Anbringelsesmaade ikke til, og Kapitalisterne tvinges da til selv uden Rente blot for at faa deres Formue bevaret til senere Tider at anbringe den i Produktionens Tjeneste enten ved at købe og lade opdyrke Jord eller ved at anlægge den i anden produktiv Virksomhed. Naar Samfundet er naaet til en saadan *embarras de richesse*, synker Rentefoden til 0.

Vende vi nu tilbage til Madsen Mygdal, er hans Mening altsaa, at dette Maal ikke kan naas, saa længe det private Monopol existerer, medens han synes at hælde til den Opfattelse, at det uden Privatmonopolet allerede vilde

være naact: Imod hans Fremstilling er nu for det første at indvende, at de tænkte Monopoler, hvis Værdi vilde være ∞ , hvis Renten var 0, ikke have noget tilsvarende i Virkeligheden. Noget saadant kunde der kun være Tale om, i Fald Monopoludbyttet var uendeligt i Henseende til Tiden, men herpaa haves ingen Exempler i det virkelige Liv. De vexlende Konjunkturer kaste Monopolet frem og tilbage. Den Jord, der idag giver Jordrente, kan om 10 Aar være hørt op dermed, om 20 Aar giver den maaske ikke engang den almindelige Rente af de nedlagte Kapitaler og om 100 Aar kan den maaske være værdilos. Muligheden af en saadan Udvikling er aldrig udelukket, og det samme er Tilfældet med alle Arter af Monopoler, baade naturlige og sociale. En Jerdlod, der giver Jordrente, vilde derfor, naar Rentefoden var 0, ikke have en uendelig, men kun en meget høj Værdi. Om denne høje Værdi vilde friste Ejeren til Salg, vilde nu simpelthen afhænge af, om han hørte til dem, der følte Trang til et større Forbrug af færdige Varer end der i Øjeeblikket stod til deres Raadighed, eller han hørte til dem, der følte Trang til at opbevare deres Rigdom. I det første Tilfælde vilde han sælge, i det andet ikke. Og i Fald han vilde sælge, vilde han ogsaa nok finde en Køber. Forudsætningen for den uendelig lave Rente er jo nemlig den, at Samfundsrigdommen er voxet saa stærkt, at Kapitalisterne i indbyrdes Konkurrence maa bringe ethvert Offer for at faa deres Kapital anbragt paa en saadan Maade, at den ikke gaar til Grunde for dem. Selv under den urimelige Forudsætning, at der fandtes uendelige Monopoler, vilde dette ikke gøre nogen Forandring. Under Rentefodens nedadgaaende Bevægelse vilde disse nemlig for den langt overvejende Dels Vedkommende være komne i Hænderne enten paa de store Rigmænd, Milliardærerne, eller paa store Korporationer (Aktieselskaber, Sparekasser o. lign.) og ingen af disse to Klasser vilde have Anledning til for nogensomhelst Pris at skille sig af med dem. (For saa vidt der af og til rent undtagelsesvis fandt et Salg Sted, vilde dette

ikke betyde, at Rentefoden kom op igen; det vilde være et Salg under den virkelige Værdi, som jo saa ofte forekommer i det økonomiske Liv.) Sætninger som disse: »Monopolet begrunder i og for sig Rente og Rentefod« og »Privatmonopolet forhindrer absolut Rentefoden 0« ere derfor urigtige.

Værdien af det paagældende Afsnit ligger i, at den Betydning, som Monopolet kan have i Henseende til Rentefodens Højde, er fremdraget; men naar man vil undersøge, hvor stor denne Betydning er, maa man gaa en anden Vej. Man maa ræsonnere som følger: Adgangen til at faa Rente afhænger paa den ene Side af Rigdommen paa saadanne Ting, der kunne give Adgang til øjeblikkeligt Forbrug (eller Muligheden for øjeblikkeligt at skaffe dem tilveje) og paa den anden Side af Muligheden for at anlægge Rigdommen paa en saadan Maade, at de paa et fjernere Tidspunkt give Udbytte. Dette sidste kan ske enten ved at foranledige en produktiv — ikke monopoliseret — Virksomhed eller ved at købe et Monopol. Vil man vide, hvor stærkt denne sidste Faktor virker, saa maa man simpelthen anstille en statistisk Undersøgelse, der kan vise, hvilken Betydning Jordrenten og lignende Monopolafkastning rent faktisk har i Forhold til Afkastningen af anden produktiv Virksomhed (derunder den Afkastning af Jorden, som ikke er ren Jordrente). Dette er et Størrelsesforhold, om hvilket vi i Virkeligheden intetsomhelst vide. Det er muligt, ja endogsaa højst sandsynligt, at en saadan statistisk Undersøgelse slet ikke lader sig udføre, at Problemet ikke lader sig løse. Men i saa Fald maa man hellere lade det ligge, end man maa betragte det som løst, naar det ikke er det.

I og for sig har hans Theori ikke nogen Indflydelse paa de praktiske Resultater, da det tilgrundliggende i den sociale Kritik af Renten dog er den Indvending, at det er en Indtægt, hvis Aarsag er Besiddelse og ikke Virksomhed, men der har dog været Anledning

til at gaa ind paa den dels af rent theoretiske Grunde, dels fordi hans Opfattelse ikke er uden Indflydelse paa den Bitterhed, hvormed han betragter Privatrenten, og de haarde Ord, han bruger imod den, og derfor gennemsyrrer hele hans Fremstilling ogsaa i de Afsnit, hvori han fremsætter sine praktiske Forslag. Til disse naar han gennem en Kritik saavel af de almindelige socialistiske Krav om Samfundets Overtagelse af Produktionen og Appropriation af den private Kapital som særlig af Henry Georges Projekter, og de gaa i Korthed ud paa, at medens Staten bør lade enhver beholde den engang erhvervede Kapital, skal den appropriere Renten gennem en Skat af f. Ex. 3 pCt. af al Formue. Denne Skats Udbytte skal efter Fradrag af hvad der er nødvendigt til at tilfredsstille Statens egne Fornødenheder — idet alle andre Skatter bortfalde — fordeles blandt Borgerne. Han indser nu vel, at en saadan Fordeling ikke strax lader sig foretage, idet den simpelt hen vilde føre til, at Arbejdslønnen faldt med Fordelingsbeløbet, og den almindelige Rentefod steg med Skattens Beløb, og for at hindre dette lader han foreløbig Staten opsamle Skattens Beløb som Kapital, hvorved den som Kapitalejer i Konkurrence med de private Kapitalejere holder Rentefoden nede, saa at Fordelingen først finder Sted, naar Statens Kapitalejendom er bleven tilstrækkelig stor til at holde de andre Stangen. At dette maa ske internationalt, er selvfølgelig, da Kapitalerne ellers vilde vandre ud af Landet. Maaden, hvorpaa Skatten fastsættes, er særdeles original og skarpsindig, og Enhver vil have Fornøjelse af at gennemlæse det paagældende Afsnit; dog forekommer det mig, at hvor stor Værdi den foreslaede Vurderingsmaade end kunde have for den faste Kapitals Vedkommende, er det vanskeligt at se, hvorledes den skulde bringes i Anvendelse ved de fleste Former af flydende Kapital. — Idet hans Forslag om Appropriation af Renten tvinger ham til at gøre Staten til stor Kapitalejer, nærmer han sig til den egenlige Socialisme, som han imidlertid adskiller sig fra dels ved sin Tro paa, at der

endnu for lange Tider er Plads for den private Driftsherrevirksomhed ved Siden af Statens, dels ved sin Hævden af det socialt uretfærdige i at berøve Kapitalejerne deres engang erhvervede Formue og endelig ved sin Paavisning af Umuligheden af at opbygge en saadan Organisation, som det socialistiske Samfund kræver, paa en pludselig social Omvæltning. Iøvrigt aabne Slutningsafsnittene i Bogen Perspektiver til Samfundstilstande, der ere vidt forskellige fra dem, vi kende. — Men lige saa vel som fuldt gennemførte socialistiske og anarkistiske Tilstande, selv om man tænker sig dem mulige, ligge ude i en Fremtid, om hvilken vi — som Jørgen Tesman ikke ganske med Urette bemærker — slet ingen Ting vide, saaledes er det samme Tilfældet med Forfatterens Rentekonfiskation, baade fordi den ad fredelig Vej ikke har nogen rimelig Udsigt til at gennemføres, og fordi den nødvendigvis maatte være international. Forfatteren stiller den derfor heller ikke op som et Mål, der direkte skal gennemføres, men som et Ideal, henimod hvilket man skal bevæge sig med smaa Skridt. Som et saadant lille Skridt, man allerede nu kan gaa, anbefaler han en beskeden direkte Formueskat. Dette er et Forslag, som man kan tiltræde uden iøvrigt at være enig med ham. Om det virkelig vil føre henimod de af ham tilstræbte Formaal, kan omtvistes, men i ethvert Tilfælde er det heldigt, at han ved at opstille det betræder den praktiske Politiks Omraade, og ved Overvejelsen af Muligheden for dets Gennemførelse kommer han ind paa en Kritik af de forskellige politiske Partier — Højre, Venstre og Socialdemokrater —, der indeholder mange træffende Bemærkninger.

Overhovedet træffes der spredt igennem hele Bogen værdifulde Betragtninger over sociale Forhold, og som Helhed maa den betegnes som et tankevækkende Arbejde, der med Udbytte kan læses af Enhver, der nærer Interesse for de Problemer, der sætte saa mange af Evropas bedste Hoveder i Bevægelse.

E. Meyer.
